

## DR. GREGOR ČREMOŠNIK: ODNOS DUBROVNIKA PREMA MLECIMA DO G. 1358.

Prikazivanje odnosa Dubrovnika prema Mlecima ima svoju zanimljivu prošlost. Iz razumljive osetljivosti, Dubrovčani su taj odnos prikazivali u što ružičastijem svetlu. Dok su najekstremniji među njima tvrdili da Dubrovnik nikada nije bio podložan Mlecima, drugi su stvar prikazivali tako da su Dubrovčani sami želeli da dođu pod vrhovnu vlast Mletaka, da je bila Venecija Dubrovniku samo blagonakloni zaštitnik na koga se u najškakljivijim pitanjima obraća uljudnim molbama, a Venecija ih redovito kavalirski ispunjuje. Ozbiljnih konflikata u takvoj, uljudnošću i blagonaklonošću ispunjenoj atmosferi ne može da bude. Bilo je, naravno, i naučenjaka koji su taj odnos prikazivali u pravome svetlu, ali to nije koristilo. Upravo drastičan primer nalazimo u »Radu jugoslavenske akademije«, u čijoj 5. knjizi (god. 1868) Š. Ljubić na osnovi izvora prikazuje razvoj međusobnih odnosa i vlast kneza u Dubrovniku, dok u 103 knjizi njegovoj (god. 1891) K. Vojnović, govoreći o položaju kneza, prelazi šutke preko dokumentovanih Ljubićevih izlaganja. Taj dualizam u shvaćanju nalazimo sve do danas. Sve do danas, na pr., nalazimo tvrđenje da su obnavljani ugovori između Dubrovnika i Mletaka god. 1232 i 1236 posledica dubrovačkih buna protiv mletačke vrhovne vlasti, dok drugi naučenjaci tvrde da tih buna nije bilo. Radi te kontradiktornosti u pogledu na vrhovnu vlast Mletaka zabavićemo se u ovome članku sa dva pitanja više teoretskog nego istorijskog karaktera, naime o tome na kakav su način Mlečani vršili vrhovnu vlast nad Dubrovnikom, i o tome kako su Dubrovčani podnosili mletačku vrhovnu vlast. Dok po prvome pitanju ne možemo doneti nikakvih novih rezultata, nego samo poznate činjenice staviti u pravo svetlo, dotle ćemo po drugome pitanju navesti i neke nove činjenice.

Po prvome pitanju, sve se svodi na položaj kneza koga imenuju Mlečani kao organ svoje vlasti. Ma da su i do sada bile poznate sve funkcije kneza, ma da se je svako njegovo pravo i do sada spominjalo u literaturi, nikada se pozicija kneza prema ostalim organima uprave nije podvukla dovoljno jasno, nikada se nije isticalo kakav je preponderantan položaj zauzimao knez prema ostalim funkcionerima državne administracije.\* Obično, kneza su smatrali samo mletačkim reprezentantom bez realne vlasti. Na klasičan način izražava to dubrovačko mnjenje kroničar Rastić sa rečima »dovesse questo conte esser solamente capo della repubblica, ma egli solo non avesse alcuna giurisdizione sopra i cittadini

\* Izuzetak od toga čini M. Rešetar koji, u 31 svesku »Narodne Starine« (str. 129), kaže: »Već sada dobro znamo da je njihova glavna zadaća bila da paze da se u Dubrovniku čini sve što mletačka vlada naređuje...«

di Ragusa<sup>1</sup>, i na drugome mestu »la repubblica tollerava i conti veneziani ed ostentava di goder la protezione di quella potente repubblica, benché in effetti avesse sperimentato questa esser più d'apparenza che d'essenza.<sup>2</sup> A u istinu, knez je centralna figura dubrovačke uprave, on je neograničeni gospodar Dubrovnika, ako on to po svojim ličnim sposobnostima ume da bude. U njegovim je rukama sva vlast, i izvršna i zakonodavna. To izgleda na prvi pogled preterano, ali ćemo brzo videti da je to sasvim tačno.

Atribute njegova položaja možemo ostaviti po strani, jer to što mu kao kakvome pravome suverenu pripadaju regalia na sudu, u trgovini, ribolovu itd., što mu kler, kao kakvome suverenome vladaru, iskazuje počasti sa »cantare laudes«<sup>3</sup>, sve to su formalnosti bez dubljeg značenja. Važnija je njegova realna vlast. On je vrši lično, a u slučaju da je sprečen, zamenjuje ga — ne vicarius, »ban«, kao što bi, sudeći po imenu, mislili, nego ga zamenjuje »socius (miles) comitis«. Čast vikara po zakonu pripada Dubrovčanima, ali su zato Mlečani ovu funkciju lišili svake istinite ingerencije na vođenje državnih poslova. Koliko se je cenilo zvanje vikara vidi se najbolje po tome što u statutu zakletva vikara dolazi gotovo kao najzadnja, čak posle zakletve državnih blagajnika.<sup>4</sup> Prema statutu, vikarove su dužnosti, u glavnome, dužnosti kneževog komornika, kao što to tačno primećuje K. Vojnović.<sup>5</sup> Iz notarskih knjiga se vidi da je vikar, u izvesnim slučajevima, zamenjivao i kneza, tako na pr. da ispituje bolesnog optuženog u krevetu, ili da uvodi verovnika u posed prezaduženog dužnika i t. d., ali sve ove po pravu kneževske funkcije on obavlja na knežev nalog, kao knežev mandatar, nikada samostalno. Jedini zamenik suverene vlasti knežev je njegov socius. To se vidi već iz reči njegove zakletve »et si remansero in loco ipsius comitis in regimine communitatis, ero astrictus in omnibus et per omnia cum ipso juramento quod dominus comes juravit, videlicet Veneciis coram domino duce, et hic in concione Ragusii«<sup>6</sup>. Još bolje se vidi to iz notarskih knjiga. Zasedanju nižega suda (curia parva, minor) predsedava knežev socius-miles kao zamenik kneza<sup>7</sup>, tako na pr. Balduinus Barbo u godinama 1282—1284<sup>8</sup>, a zamenjuje kneza i na velikom sudu, ako je knez kojim slučajem sprečen. Tako god. 1305 nalazimo da Matheus Inuiciatus, socius domini comitis, daje nalog da se u kancelarijske knjige zavede neki slučaj, što je inače prerogativa kneza.<sup>9</sup> God. 1320—1322 nastupa Johannes de Inuiciatis, socius knežev, na velikom sudu oko deset puta kao »sedens loco domini comitis Bartholomei Gradonigo«<sup>10</sup>. Međutim, dok je knežev vikar poreklom vazda Dubrovčanin,

<sup>1</sup> Chronica ragusina Junii Restii u Mon. spect. hist. Slavorum merid., knj. XXV str. 72.

<sup>2</sup> Isto tamo, str. 96.

<sup>3</sup> sr. Liber statutorum civitatis Ragusii (Mon. hist.-iuridica Slav. mer. knj. IX, Zagreb, Jug. Akad., 1904), u kome je veći deo prve knjige posvećen položaju kneza.

<sup>4</sup> Liber stat. knj. II gl. 2 str. 25. O »drugovima« mletačkih knezova u Dubrovniku sr. članak M. Rešetara u »Narodnoj Starini« (XII, 126., o. g. 1933. sv. 31).

<sup>5</sup> K. Vojnović, Državno ustrojstvo republike dubrovačke. »Rad« Jugoslavenske akademije, knj. 103 (1891) str. 38.

<sup>6</sup> Liber stat. knj. II gl. 2 str. 25.

<sup>7</sup> Liber stat. knj. VIII gl. 1 str. 172.

<sup>8</sup> Rukopis Liber de sentenciis et testamentis u dubr. arhivu, knj. I na više mesta.

<sup>9</sup> Rukopis Diversa cancellariae knj. IV l. 7a pod 8 sept. 1305.

<sup>10</sup> Div. cancell. knj. VI, osobito često od oktobra 1321 do januara 1322.

dotle je knežev socius bez iznimke Mlečanin. Ova činjenica najbolje ilustruje kako su Mlečani ljubomorno pazili da suverena vlast u gradu ostaje u pouzdanim, mletačkim rukama.

Isto tako veliku su pažnju Mlečani poklanjali tome kakve će ličnosti postavljati za knezove, jer je od toga ovisilo hoće li se Dubrovnik upravljati prema intencijama mletačke vlade, ili ne. Radi toga vidimo da mletačka vlada na ovaj delikatni položaj postavlja, bar u prvo doba, samo članove najistaknutijih mletačkih kuća, članove duždevskih porodica, često sinove duždeve. Stoga nalazimo među imenima dubrovačkih knezova većinom poznata imena Dandola, Tiepola, Morosinija i t. d. Jednim delom, vlada mletačka to radi sigurno zbog velikih prihoda koji su vezani uz kneževski položaj. Knez prima godišnje 400 perpera plaće<sup>11</sup>, sem toga regalice koje mu Dubrovnik, godine 1328, otkupljuje za paušalnu svotu od 1000 libara novčića<sup>12</sup> (to iznosi 625 perpera), tako da mu sveukupni prihodi iznose više od 1000 perpera godišnje. Kada sa ovim položajem usporedimo na pr. položaj mletačkog konzula u Apuliji — svakako isto tako istaknut položaj — koji prima samo 800 perpera godišnjih prihoda<sup>13</sup>, a ima daleko veće izdatke oko posluge i notara, onda se, jednim delom, razume zašto na položaju dubrovačkih knezova nalazimo samo krupna imena. Ali, nema sumnje da je na izbor lica mnogo uplivalo i to da se na taj tako važan položaj postave lica sa najvećim ugledom, i da bi mletačka vlada radila isto tako sve kada bi položaj kneza bio samo počasna služba bez spomenutih sjajnih prihoda. Na tome položaju, Venecija je morala imati ljude od najvećeg ugleda i sposobnosti, jer je o ličnosti kneza ovisilo za Mletke sve.

Dubrovački je knez imao u svojim rukama svu izvršnu vlast. Prema statutu, on svake godine imenuje, prema svome nahodaženju, sudije i članove Maloga veća<sup>14</sup>, to znači, članove najviših ustanova državne uprave, najvišu instanciju državne administracije. U zajednici sa ovim, o njegovoj volji ovisnim ljudima, on bira ostalo državno činovništvo Dubrovnika, a to znači da je sva uprava u njegovim rukama. U spretnim rukama takva će uprava funkcionisati tako kako on to hoće. Međutim, ne samo izvršna, nego i zakonodavna vlast ovisi isto tako o njemu. U13-tom i u početku 14-tog veka, naime, knez sa Malim većem bira i članove Velikog veća, najviše zakonodavne vlasti grada<sup>15</sup>; na taj način, i u veliko veće ulazi samo onaj ko ga knez smatra za to dostojnim. Što znači ovolika prerogativa kneza u upravi grada, o tome ne treba gubiti reči. Svakome ko je upućen u tok državne uprave jasno će biti da će se u državnom organizmu, u kome su sva mesta ovisna o volji jednog čoveka, vršiti volja toga čoveka, ako on i malo ume da se koristi pogodnostima koje mu daje njegov položaj.

I zaista, u konkretnim slučajevima vidimo da se malo ne bez iznimke u Dubrovniku vrši volja kneza. Ako se u veću iznosi po više predloaga po kojoj izvesnoj stvari, obično se prima »pars domini comitis«. Ne samo to,

<sup>11</sup> v. ugovor Dubrovnika i Mletaka od 13/I 1232 kod Smičiklase, Codex diplomaticus knj. III str. 353.

<sup>12</sup> Monumenta spect. hist. Slav. mer. knj. XXIX str. 252 i 265.

<sup>13</sup> L. Luczati, Documenti finanziari della republica di Venezia. Knj. I str. 21 pod 22 sept. 1304.

<sup>14</sup> Liber stat. knj. I gl. 3 str. 4.

<sup>15</sup> Potanje o tome v. članak M. Rešetar, Dubrovačko Veliko Vijeće u reviji Dubrovnik I (1929) str. 3 i 60.

ne go volja kneza se stavlja čak iznad zakona. Dne 1. avgusta 1331. zabranjuje se nagomilavanje više plaćenih službi u jednoj ruci, ali »non preiudicando arbitrio domini comitis«. Kneza, dakle, taj zakon ne veže. Mora da se radi već o kojem vanrednom predmetu da Dubrovčani smeju da se izjasne za predlog koji je protivan kneževom. Tako, na pr., u avgustu godine 1331 mletačka vlada traži od Dubrovnika da stavi na raspoloženje korčulanskom knezu Georgiju dubrovački ratni brod. Taj je zahtev iznesen u dubrovačkom veću i knez stavi predlog da se zahtev ispuni. Međutim, većina većnika zaključí da se pošalje u Mletke poslanstvo koje će se »dulcibus et mitibus verbis« opravdati kod mletačke vlade, da se tome zahtevu ne može udovoljiti, jer bi bosanski ban to smatrao kao akt neprijateljstva i radi toga svetio se nad dubrovačkim trgovcima koji imaju u banovoj zemlji robe u vrednosti od 25.000 perpera. Da takve velike kapitale ne izlože opasnosti, Dubrovčani smatraju za manje zlo odupreti se nalogu vlade i izričitom predlogu kneževom.<sup>16</sup> Ali, takvi slučajevi su retki. Po pravilu, dubrovačko se veće vazda priključuje mnenju kneza.

Kao što se iz svega vidi, položaj dubrovačkog kneza je dovoljno fundiran, da na njemu čovek visokog shvaćanja i dovoljne energije može da vrši upravo apsolutnu vlast nad gradom. Jedino je pitanje, hoće li Venecija uvek naći ljude, kao što je bio, na pr., Johannes Georgio (1282—1284) koji je toliko polagao na reprezentaciju, da je sobom u Dubrovnik poveo i svoja paradnoga konja, koga je po isteku svoga službovanja preko nekog posrednika prodao bosanske banu za 300 perpera<sup>17</sup> (obični tegleći konj u ono doba stoji 10 perpera!), ili, kao što je bio Mihajlo Morosini (1284—1286) koji za nezatno krnjenje njegove prerogative i za jednu malu neposlušnost kažnjava jednog od najuglednijih Dubrovčana, Martola Crevića, sa ogromnom novčanom globom.<sup>18</sup> Dok su takvi ljudi držali kneževsku vlast u svojim rukama, ne može se sumnjati da se je u Dubrovniku, putem kneza, vršila volja Venecije. Drugo je sa ljudima kao što je Filip Horio — i možda on nije ni najgori — koji pri kraju svoje službe od dubrovačke općine uzima 4000 merica soli, da s njome trguje.<sup>19</sup> Prirodno je da će pod slabim knezovima prevagnuti utecaj zakonodavnog tela. K tome valja držati na umu da je tokom XIV stoleća, ne zna se kojim načinom i kojim povodom, prestala ingerencija kneza na sastav Velikog veća. Članovi Velikog veća u XIV stoleću više se ne biraju, odnosno postavljaju od kneza i Maloša veća, nego njihova čast postaje stalna i neovisna o kneževoj volji.<sup>20</sup> Samim time postao je položaj kneza prema veću mnogo teži. Knez vrši svoju vlast samo 2 godine, a ima prema sebi zakonodavno telo koje je trajno i na čiji sastav on nema nikakvog upliva. U takvome položaju knez je slabiji od veća, upliv stalnog veća mora da postaje jači od upliva kneza sa dvogodišnjom funkcijom. Zato, ako se može govoriti o samoupravi Dubrovčana pod vrhovnom vlašću Mletaka, to se može samo za zadnje doba mletačke ere u Dubrovniku. Upravo simbolično za promenienu položaj kneza izveleda otkupljivanje regalija za paušalnu godišnju svotu, otkupljivanje atributa suverenosti za jednu, istina, znatnu svotu, ali ipak

<sup>16</sup> Mon. hist. knj. XXIX str. 323 pod 23 avgustom.

<sup>17</sup> O toj trgovini v. St. Stanojević, *Oko jednog koña, u kvizi »Из наше прошлости«* (Београд 1934) str. 97.

<sup>18</sup> T. Smičiklas, *Codex dipl. knj. VI str. 539.*

<sup>19</sup> Mon. hist. knj. XIII str. 46 pod 10 okt. 1348.

<sup>20</sup> M. Rešetar u nav. članku str. 9.

svotu koju će unapred isplaćivati državna blagajna, kao što se isplaćuje svaki drugi honorar. Komercijalizacija vlasti! Velika je šteta što nismo upućeni u proces otepljenja Velikog veća od upliva kneževog, jer u tome procesu leži početak dubrovačke slobode. Čim se je Veliko veće emancipovalo od upliva kneza, samo po sebi se je uzdiglo i iznad Maloga veća i postalo najvažniji faktor ne samo zakonodavstva nego i administracije Dubrovnika. Ali, kao što rekosmo, ta prevlast Velikog veća nad svima ostalim faktorima državne uprave datira tek iz XIV stoleća. Pre toga, vlast veća ne može se ni usporediti sa neograničenom vlašću kneza.

Pošto smo u gornjem podvukli apsolutistički karakter mletačke vlasti nad Dubrovnikom, preostaje nama da vidimo kako je stanovništvo Dubrovnika podnosilo vrhovnu vlast Mletaka? Jeli se osećalo pod stegom Sv. Marka zadovoljno, ili je podnosilo vlast samo zato, jer se je moralo pokoravati sili? Dubrovačke izvore ne smemo pitati za odgovor na ovo pitanje pošto oni, u smislu napred spomenutog stava prema vrhovnoj vlasti Mletaka, principijelno ispuštaju sve vesti koje bi mogle baciti kakvu senku na njihove odnošaje. Dubrovački kroniste iskoristili su savesno sav materijal i listine koje su se čuvale u Stolnoj crkvi Sv. Marije u Dubrovniku, i svaku listinu citiraju na rubu sa opaskom »ad reliquias«, ali su namerno prešutili listine koje bi svedočile o kakvim sukobima između Dubrovnika i Mletaka (v. na pr. slučaj sa bunom od 1266). Međutim, drugi izvori dozvoljavaju, ako ne tačan uvid u razvoj događaja, ono bar naslućivanje o pravome stanju stvari.

Već obzirom na samu predaju Dubrovnika Mlecima sasvim različito govore mletački i dubrovački izvori. Mletački jednostavno pripovedaju da su Mlečani, pod vodstvom patrijarha Tome Morosinija, zauzeli Dubrovnik<sup>21</sup>. Dubrovački kroničari iskitili su taj događaj sa poznatim pričama o knezu Judi, o zaveri Judinog zeta Petra Benešića protiv svog punca, o pozivu koji je Benešić uputio Mlečanima ispred jednog dela dubrovačkog stanovništva i o lukavom domamljivanju kneza Jude na mletački brod.<sup>22</sup> Koliko su mletački izvori suviše kratki i nijednom reči ne spominju Judu, toliko su dubrovački suviše legendarni. Prava istina o knezu Judi neće se, valjda, nikada ustanoviti, pogotovo se romantično-patriotski motiv o Petru Benešiću neće moći nikada proveriti. Sistematskim ispitivanjem izvora dokazao je M. Medini da knez Juda zaista spada u doba oko god. 1205, u doba zauzeća Dubrovnika po Mlečanima, ali mu nije uspeo dokaz da je Juda iz porodice Zalengo. M. Medini, naime, na osnovi Rastićeve, kako izgleda sasvim izmišljene vesti<sup>23</sup> da je Lukaro, sin kneza Jude, bio gradski sudija god. 1252, postavlja hipotezu da je taj Rastićev sudija dubrovački sudija Dabrana Lampridii, koji se javlja između godina 1240 i 1260, i da je iz porodice Zalengo. To je sasvim tačno. To je opazio već Jireček, koji kaže da su se Zalenge ranije zvali Lompridić.<sup>24</sup> Jirečeka je

<sup>21</sup> Sve vesti o tome v. kod Š. Ljubića, Ob odnošajih dubrovačke sa mletačkom republikom tja do g. 1358 u Radu jugoslavenske akademije knj. V str. 85.

<sup>22</sup> O ovim pričama v. M. Medini, Damjan Juda, u časopisu »Dubrovnik« I str. 138.

<sup>23</sup> Rastić na mestu gde donosi tu vest citira jednu lokrumsku, nama do sada nepoznatu listinu, pa bi mogli stvar tumačiti, za nuždu, tako da je možda Lukaro obnašao javnu čast prokuratora Lokruma i da je kao takav sa svojim svakom Grubišom Gundulićem potpisao listinu, što je moglo Rastića dovesti do krive tvrdnje da je bio te godine sudac.

<sup>24</sup> K. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens, III deo (Denkschr. knj. 49) str. 70 pod Zalengo.

sveo na krivi put dubrovački običaj patronimika. Dabrana Lampridii zvao se je srpskohrvatski Dobrona Lompridić (v. dubrovački ugovor sa kraljem Asenom iz god. 1253!), te je Jireček mislio da je Lompridić gentilno ime, a nije držao na umu da bi se Lampridije po svome ocu Dabrani zvao Lampridije Dabranić, dakle, da su to patronimika, a ne gentilna prezimena. I Dabranić i Lampridić prezivali su se Zalengo, ali se je prezime retko upotrebljavalo, pošto su savremenim licima i lična imena bila dovoljna. Dalje Medini tvrdi da je otac toga Lampridija, imenom isto Dabrana (u Dubrovniku je vanredno česta, može se reći gotovo redovita pojava da sin dobiva dedovo ime, tako da na pr. Sersius Clementis ima sina Clemens Sersii i unuka Serzija Clementis, kao što se je zvao i ded), identičan sa knezom Dobroslavom, odnosno Dobrolijem iz god. 1199 i 1201. To nije isključeno, ali sigurno to nije. Krajem XII i početkom XIII stoleća žive u Dubrovniku dva Dabrane, Dabrana Zalengo i Dabrana Pruglović (Proculi)<sup>25</sup>, pa je mogao knez Dobroslav biti i iz porodice Zalengo i iz porodice Pruglović, a i iz koje treće nama nepoznate porodice. Treća tvrdnja Medinijeva, da je taj knez Dabrana-Dobroslav identičan sa knezom Judom, sasvim je pogrešna. To se vidi po deci Jude i po deci spomenutog Dabrane Zalengo.

Za Judu kaže Rastić da je imao tri sina, Trifuna, Gradu i Lukara. Rastićev podatak podudara se u celosti sa izvorima XIII stoleća. Sva tri sina poznati su iz dokumenata, najpoznatiji od njih je Trifun koji je u notarskim knjigama 80-tih godina dobro poznata pojava. Judini sinovi spominju se u izvorima bez iznimke kao Trifonus de Juda (u dubrovačkom ugovoru sa kraljem Asenom »Trifun od kneza Jude«), Grade de Juda i Lucarus de Juda, nikada pod kojim drugim, eventualno gentilnim imenom.

Za Dabranu Zalengo nismo sasvim sigurni koliko je imao sinova. Sigurno je njegov sin već napred spomenuti Lampridije, otac sudije Dabrane iz 40-tih do 60-tih godina XIII stoleća. Dalje ima sigurno još sina Grgura. Dne 25/I 1281, naime, potvrđuje Marinko, sin Trifuna, unuk kneza Jude, da je primio sa ženom Desom, kćerkom Grgura, unukom D a b r a n e d e Z a l e n g o, 400 perpera miraza<sup>26</sup> (ako bi hteli primiti identičnost Jude i Dabrane kao postojeću, taj brak bi bio brak između dva najbliža rođaka, što za srednji vek nije verovatno). Desin otac Grgur je, prema ovome izvoru, nesumnjivo sin istoga Dabrane Zalengo. Da li je poznati Andreas Dabrane, koga u početku XIII stoleća često nalazimo kao sudiju, a god. 1231 čak kao vicecomesa dubrovačkog<sup>27</sup>, sin Dabrane de Zalengo, ili sin Dabrane Pruglovića ne može se ustanoviti po ničem. Isto tako se ne može ustanoviti je li Petrus Mathei Dabrane iz god. 1252<sup>28</sup> unuk Dabrane Zalengo, ili unuk Dabrane Pruglovića, ili unuk kakvog trećeg Dabrane. Prema gornjem. Dabrana Zalengo je imao sinove Lampridija, Grgura i, eventualno, Andriju i Petra. Jasno se vidi da su Trifun, Grade i Lukaro nešto sasvim drugo nego Lampridije i Grgur i da o identičnosti Jude sa knezom Dobroslavom Dobrolijem ne može biti govora.

Kao što se obzirom na Judu ne može ustanoviti što je istina, a što priča, tako isto i u daljnjoj istoriji Dubrovnika XIII stoleća ne možemo ući u trag pravoj istini. Sve do god. 1266 ne zna se kako je Dubrovnik pod-

<sup>25</sup> v. T. Smičiklas, Codex diplomaticus, knj. III, registar pod imenom Dobronja!

<sup>26</sup> Rukopis Debita notariae, knj. I pod 25/I 1281.

<sup>27</sup> Smičiklas, Codex diplomaticus, III registar pod Dobronja.

<sup>28</sup> Smičiklas, Codex diplomaticus, IV. str. 483.

nosio mletačku vlast. Jedan deo istoričara, oslanjajući se na mletačke izvore, tvrdi da se je Dubrovnik, u prvoj polovici XIII stoleća, više puta dizao na bune protiv Mletaka. Najdokumentovanije zastupa ovo mnjenje Adolf Schaub.<sup>29</sup> Drugi deo, povodeći se za dubrovačkim nazorima, tvrdi protivno. I naš najveći istoričar, K. Jireček, drži da su mletačke vesti o dubrovačkim bunama naknadne kombinacije, nastale radi toga što si mletački istoričari nisu mogli na drugi način tumačiti obnavljanje ugovora između Mletaka i Dubrovnika god. 1232 i 1236.<sup>30</sup> Po ovome pitanju, na žalost, nema nikakvih potanjih podataka u izvorima, tako da i jedna i druga strana može navoditi kakvih bilo razloga u korist svoje teze.

Na čvršćem smo tlu u drugoj polovini XIII stoleća. U drugoj polovini XIII stoleća dolazi u Dubrovniku češće do većih i manjih pobuna protiv mletačkih vlasti. Poznat je slučaj iz god. 1266, kada su Dubrovčani svome knezu zatvorili gradska vrata i on morao napustiti Dubrovnik i vratiti se u Mletke.<sup>31</sup> Iz oskudnih izvora ne može se tačno dokučiti razlog ove bune, ali po svemu izgleda da se je pobunjena stranka oslanjala na pomoć srpskog kralja Uroša I.

I druga buna, buna đakona Johannes Prodančića protiv dubrovačkog nadbiskupa, delom je poznata.<sup>32</sup> Da se motivi ove bune mogu razumeti u potankosti, treba držati na umu da je đakon Johannes Prodančić ondašnji notar dubrovački. Držim da ćemo biti na pravome putu, ako ovu bunu pripišemo mržnji na strance. Kakve je forme ta mržnja umela poprimiti vidi se najbolje po glasovitoj »Sicilijanskoj večernji« koja se je odigrala protiv Francuza u Južnoj Italiji dve godine pre naše pobune. I naš pop Prodančić imao je dovoljno razloga da prekim okom gleda na strance. Dok su kroz celo XIII stoleće unosnu čast dubrovačkog notara držali u rukama domaći svećenici, namestila je dubrovačka vlada god. 1277 svetovnjaka Tomazina de Sauere iz Severne Italije za notara, i tek kada je Tomazin obnemogao pod težinom posla, dobio je Johannes tu službu.<sup>33</sup> Dve godine pre bune došao je u Dubrovnik novoimenovani biskup, franjevac Bonaventura iz Parme u Italiji.<sup>34</sup> Sobom je doveo ne samo svoju ličnu posluđu i počasne stražare, ma da je toga zacemento mogao naći i u Dubrovniku, nego i svoga ličnog sekretara Antuna de Carletis, »iuratus officialis domini archiepiscopi et imperialis aule publicus auctoritate notarius«<sup>35</sup>, kao što se je on zvučno nazivao, dok su se raniji nadbiskupi zadovoljavali notarima iz redova dubrovačkih svećenika.<sup>36</sup> Niše čudo što je, pod takvim prilikama, uzavrela u đakonu Johannesu krv kada su ovi »došlje«, na Uskršnji ponedeljak god. 1284. zametnuli kavgu sa svetom koji je izlazio iz crkve i tom prilikom ranili neke rođake Johannesove. Samo čvr-

<sup>29</sup> Schaub Adolf, *Handelsgeschichte der romanischen Völker des Mittelmeergebiets*. München-Berlin, 1906 str. 677 sl.

<sup>30</sup> K. Jireček, *Die Bedeutung von Ragusa in der Handelsgesch. d. Mittelalters*. Wien, 1899, str. 51.

<sup>31</sup> K. Jireček, *Историја Срба*, прев. Ј. Радонић. Књ. I (Београд 1923) стр. 238.

<sup>32</sup> Ст. Станојевић, *Два скандала у Дубровнику 1284 год. »Из наше прошлости«* стр. 10.

<sup>33</sup> G. Čremošnik, *Dubrovačka kancelarija do god. 1300 u Glasniku Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 39 (1927) str. 238.

<sup>34</sup> Farlati D., *Illyricum sacrum*. Knj. VI str. 116.

<sup>35</sup> V. njegove listine kod T. Smičiklase, *Codex diplomaticus*. Knj. VI str. 476 sl.

<sup>36</sup> K. Jireček, *Die mittelalt. Kanzlei der Ragusaner*. Arch. f. slaw. Phil. Knj. XXVI str. 186.

stim vratima nadbiskupskog dvorca, nipošto hrabrosti nadbiskupovih stražara ima se zahvaliti da tačno dve godine posle sicilijanske večernje nije došlo do male dubrovačke večernje. Povoda za nju nije nedostajalo.

Do slične bune, koja ujedno mnogo potseća na bunu od god. 1266, došlo je u Dubrovniku meseca oktobra god. 1285. Neki član porodice Binčulića bio je prognan iz Dubrovnika, ali se je kriomice vratio u grad. Ne kaže se zašto je bio prognan, ali nema sumnje da je to bilo iz političkih razloga, pošto se za jednoga običnog zločinca masa ne bi bila zauzela. Kada je potajno boravio u gradu, prepoznali su ga kneževi stražari, uhapsili ga i hteli ga predvesti knezu. Međutim, stražari nisu računali sa raspoloženjem građana. Za čas se okupi masa sveta koja zauzme stav protiv stražara i kneževa namesnika i htede da oslobodi Binčulića. Krajnje zanimljivo jeste da je po ovoj buni preslušano mnoštvo svedoka, čiji iskazi na sudu ispunjuju tri stranice rukopisa, a da ipak ne doznajemo je li masa uspela da oslobodi Binčulića, ili nije, dokaz kako se je umelo prikrivati stvari političke prirode. Kada su stražari videli da neće moći provesti hapšenika kroz svetinu, dozivali su jedan čamac, da ga morem prevezu do kneževe palače, ali je masa dovikivala lađaru: »Pođi s Bogom, u zlo si vreme došao!«, i čamac se je brže bolje udaljio. Na to je jedan stražar kušao da se čamcem približi obali i da preuzme hapšenika i ostale stražare, ali ga je svetina kamenjem sprečila u tome. Isto tako je kamenjem zasipala stražare i namesnika kneževog.<sup>37</sup>

Karakteristično je koja su lica uzimala učešća u toj buni: Dvojica Binčulića, Vid i Palma, sinovi Fuska (otac im u ovim istim godinama često obnaša čast gradskog sudije!), dalje Margarit, sin Andrije Krusića, jedan Budačić i kao jedan od najistaknutijih i najagresivnijih, Barbije, nezakoniti sin Grade, sina kneza Jude. Dok su Binčulići i Krusić vikali: Ne činite to, kneže (t. j. ne hapsite Binčulića), to dovodi zemlju samo u zlo (hoc est in peioramentum terre), dotle je unuk kneza Jude prihvatio kamenje i s njime pošao na stražare. Za Vida i Palmu Binčulića ništa se ne kaže da li su kažnjavani radi ovog ekscesa, Krusić je morao položiti ogromnu kauciju od 300 perpera, a Judin unuk Barbije pobjegao je iz grada, možda zajedno sa Binčulićem. Kao što se iz celoga vidi, i ovoga puta je moglo doći do proterivanja kneza, kao što godine 1266, ali ovoga puta sedi na kneževskoj stolici Mihajlo Morosini, a taj ne izgleda kao da bi ga se moglo na tako lak način isterati iz grada.

Sve do sada navedene bune dokazuju prvo, da je u Dubrovniku još pred kraj XIII stoleća bilo mnogo ljudi koji se nisu mogli pomiriti sa vrhovnom vlašću Mletaka, koji su se svaki čas i svakom prilikom dizali na otvorene bune protiv Venecije, drugo da je Venecija drakonskim merama ugušivala te pokušaje, kao što vidimo godine 1266, kada je knez dao jednoga buntovnika smaknuti. A kada držimo na umu ove prilike i događaje ove vrste. onda ćemo vrlo rado verovati mletačkim kroničarima koji nam pripovedaju o dubrovačkim bunama u početku XIII stoleća. Sva je prilika da je mržnja Dubrovčana protiv Mlečana u početku mletačke vrhovne vlasti bila, pod svežim utiskom ranijih vremena, još oštrija nego kasnije,

<sup>37</sup> Saslušanja po ovoj buni zavedena su u Diversa canc. knj. II l. 74b, 75a i 75b. Kao karakteristično treba naglasiti da su svi preslušani kneževi stražari poreklom Talijani (Benvenutus de Forcaria, Trivisanus de Castro franco itd.). Knez se je, dakle, oslanjao na strane stražare i poklik Krusićev »vade plane, puer comitis« (gubi se, knežev slugo!) pokazuje dovoljno obljubljenost toga stranog elementa u Dubrovniku.



Die facta quo modo: Nobis vis suis erant eximio comes regis per flosa iurata  
Tubon vice generalis Erubescit de regnum duxis de more et eximio de flosa iurata  
et proficere paco cog publica vice pacoan et lerbuis lerbaidis dany Grade et flosa  
accusans et fuit cu plura dno ad accusandi bimbala dimit et bimbala furbini cog paco  
et mambis mibum et familie sui comes et flosa paco comit et familie sui comes  
accuso et faciendo multa mala contra ipso etiam vice usq ad flosa paco  
Iuris iuravit ad excusandi se et deo miferico cui se no nocent ad pacoan emm si et bimbala  
sua paco de paco etiam regita flosa et adcompeni fuerit dny qui fuerit et vice et  
et medicatores ultra dny communi flosa famm statuit

Et datus Barbus accubis et flosa infirma et dany non sui comit et dany danymanis  
volens miferico et accuso et mada undialo bimbaling etiam famm vice ad dany emm paco  
et dany dny comes et excusandi se et deo miferico et si no nocent ad dany comit  
sit flosa cog paco de comit paco et medicatores ultra dny communi flosa famm  
statuit.

Snimka iz kodeksa Dubrovačkoga Arhiva: Div. Canc. II. 1. 75' (presuda protiv Barbija, unuka kneza Jude, bastarda Judinog sina Grade).

i sva je prilika da ugovori od 1232 i 1236 nisu samo formalna obnavljanja starog ugovora, nego da imaju svoj izvor u dubrovačkim bunama protiv strane vrhovne vlasti. Ali, i to nećemo smetnuti s uma da se nikada, ni obzirom na mržnju, ni obzirom na privrženost prema Mlecima, nije radilo o sveukupnom dubrovačkom stanovništvu, da je vazda postojala stranka za i protiv Mlečana. Prirodno je da je protivmletačka stranka nalazila najveću podršku u susjednoj Srbiji, sa kojom su bile vezane tolike dubrovačke porodice najužim porodičnim, a još čvršćim materijalnim vezama.

*Inhaltsübersicht.* Über das Verhältnis von Dubrovnik zu Venedig, unter dessen Oberhoheit es von 1205—1358 stand, herrscht die allgemeine Ansicht, daß sich D. einer weitgehenden Autonomie erfreute. In Wirklichkeit sah es mit der Autonomie nicht gar rosig aus, Venedig hielt die Regierungszügel straff gespannt. Der von Venedig ernannte Stadtgraf war stets ein Venezianer, der Bedeutung von Dubrovnik entsprechend (nicht zuletzt dürften auch die mit der Würde verbundenen glänzenden Bezüge eine Rolle gespielt haben) stets aus den ersten venezianischen Familien. Sein Stellvertreter (»vicarius«) mußte vertragmäßig den Reihen der Aristokratie von Dubrovnik entnommen werden, aber Venedig spielte diese Verpflichtung in der Weise aus, daß es dem Vicarius nur inhaltsleere Ehrenbefugnisse zuwies, während der wahre Stellvertreter des Stadtgrafen dessen »socius«, bzw. »miles« war, welchen Posten auch ausnahmslos ein Venezianer bekleidete.

Der Stadtgraf war der absolute Herrscher der Stadt. Er ernannte die Stadtrichter und den Kleinen Rat, wodurch er die gesamte Exekutive in seiner Hand hielt. Auch auf die Legislative nahm er den denkbar größten Einfluß, da die Mitglieder des gesetzgebenden Großen Rates von ihm und vom Kleinen Rat und den Richtern ernannt wurden. Erst als im Laufe des XIV. Jahrh. der Große Rat nicht mehr durch Ernennung gebildet wurde, erst als diese Ehre jedem Patrizier der Stadt von selbst zukam, war die absolute Macht des Stadtgrafen etwas eingeschränkt.

Auch in Bezug auf die Sympathien der Bevölkerung von Dubrovnik Venedig gegenüber herrschen unrichtige Ansichten. Ein Teil der Bewohner war zwar venezianisch gesinnt, ein großer Teil stand aber der Fremdherrschaft und besonders dem damit verbundenen Zuzug von fremden Beamtenelement feindlich gegenüber, was in drei bisher wenig bzw. gar nicht bekannten Aufständen von 1266, 1284 und 1285 deutlich zum Ausdruck kam. Es ist nur natürlich, daß diese feindlich gesinnten Elemente im benachbarten Serbien eine Stütze und im Notfalle eine Zuflucht fanden.